

PEYGAMBER SEVDÂLISI BİR ŞÂİR: NÂBÎ

Hasan AKÇAY

Klasik Türk edebiyatının zirve isimlerinden olan Nâbî Urfa doğumludur. O da birçok şair gibi taşrada kendini yetiştirerek, devrin ilim ve sanat merkezi olan İstanbul'da üne kavuşmuş; ömrünün yirmi beş yıla yakın kısmını Halep'te, devletin kendisine sunduğu imkânlarla, rahat bir şekilde geçirmiş ve eserlerinin büyük bir bölümünü de bu şehirde yazmıştır.

Nâbî şiirleriyle tanındığı kadar, âlim yönü ile de bilinmektedir. Arapça ve Farsçayı şiir yazacak derecede iyi bilen şairin, âlimler yetiştiren bir ailede dünyaya gelmiş olması ve bildiği bu iki önemli dil sayesinde dini konularda da donanımlı bir insan olmuştur. Onu en güzel tanıtan sıfat “âlim-şair” tanımlaması olsa gerektir. Osmanlı'nın ilim ve kültüre verdiği hayati önemin, Nâbî örneğinden yola çıkarak, sadece İstanbul, Edirne, Bursa gibi merkezlerde değil, Anadolu'nun diğer şehirlerinde de ciddi manada kendini gösterdiği söylenebilir.

Şiirin hikmet burcu

Nâbî, şiir vadisinde farlı bir yol seçerek, bu yolda kendinden önce yürüyen ve çağdaşlarından başka türlü baktı hayata ve kâinata. Bu farklı bakış ve algılayışla terennüm ettiği şiiriyle alanında “ekol” olma başarısını gösterdi. “Hikemî şiir” diye bilinen, fikir ve tefekkürün ön planda olduğu bu şiir anlayışının edebiyatımızdaki öncüsü ve en büyük temsilcisi olması bakımından, Nâbî haklı bir şöhret kazanarak her dönemde mısraları, beyitleri dillerde dolaşmaya devam etti.

“Sözde darbü'l-mesel îrâdına söz yok amma /Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel” anlayışı içinde söylediği şiirlerinin pek çok beyit ve mısraları bir vecize haline gelmiş, âdeta birer atasözü kimliğine bürünmüştür. Onun için akla ve gönle uygun şiir, hikmetten kaynaklanan şiirdir. Bundan dolayıdır ki şiirde güzeli aramaktan çok iyi ve doğruyu bulmak amacıyla şiir söyleyen Nâbî'nin sanat anlayışı bu yönüyle diğer şairlerden farklıdır.

İbret nazarıyla bakmak

Kâinâta, hep hikmet gözüyle bakan Nâbî'ye göre, her insanın var ediliş gayesi Allah'ı bilmek ve bizzat Hâlık'ımızı tanımaktır. Onu tanıdıktan sonra her müşkül halledilecektir. Bütün noksanlar Yaratanı bilmemekten kaynaklanmaktadır. Bunun içindir ki, şiirlerini derin bir inanç ve tefekkürle terennüm etmiş, okuyucuyu da aynı şekilde bu tefekkür dünyasına çekmek istemiştir. Sözün en yalın, etkili olanını söylemeyi kendine amaç edinmiştir. “Aceb vaz' eylemiş bu kâr-gâh-ı hikmet-âmîz'i / Ki kem-ter sun'unu derk eyleyince pîr olur bernâ” Diyor ki: Allah Hikmetle karışık bu iş yerini öyle şaşılacak bir şekilde tanzim etmiştir ki, en ufak bir san'atının mânâsını anlayıncaya kadar bir genç ihtiyar olur.

Şairin mizacı fikir ve hikmete daha müsait olduğu için olmalıdır ki, şiirlerinde genellikle olaylara ve kâinata ibret gözü ile bakış, bir nevi nasihate yöneliş, olup bitenleri kendine göre değerlendirme hâkimdir. İyi ve güzel yazmaktan çok, bol yazmak ve değişik mevzular üzerinde söz söylemek düşüncesindedir. Üslûbunda çoğu zaman bir sanatkâr titizliği bulunmayışı, çok ve çeşitli söylemenin bir neticesidir. Bununla birlikte Nâbî'de büyük bir ifade kabiliyeti, dile hâkim olmanın verdiği rahat bir söyleyiş ve yer yer gizli bir lirizm olduğu da görülmektedir. Bu manada Nâbî, şiiri bir amaç değil, araç olarak gördüğü söylenebilir.

Nâbî'nin “hâkimane” söyleyişi bütün eserlerinde kendini göstermekle birlikte, oğlu Ebulhayr Mehmed için yazdığı “Hayriyye” isimli eseri baştan sona didaktik bir eser olma özelliği taşır. Şair, oğlunun şahsında dönemin gençlerine de öğüt verir. Ayrıca, şairin değişik alanlardaki görüşlerini yansıtmaları, devrin tarihi ve toplumsal olaylarını göz önüne sererek, yanlışları eleştirmesi bakımından da önemlidir. Onun hâkimane söyleşi sâdece “Hayriyye”sinde değil gazellerinin büyük bir çoğunluğunda da kendini göstermektedir.

Dünya kavgaya değmez

Nâbî, çağının huzursuzluk ve yanlışlıklarını devlet yönetiminden başlayarak çeşitli meslek erbabı arasında yaygınlaşan hile, yalan, rüşvet, mala mülke aşırı rağbet her işte menfaate bağlılık gibi kötü huyların toplumu kemirmesi karşısında, fikir ve hikmetin etkili olacağını düşünmüştür. Bütün bu yanlışları gözler önüne sererek, tenkit ederek, olumsuzlukların bir an önce ortadan kalkması için çareler arar. “Künc-i ferâğın anlamayanlar safâsını/Devlet komuşlar adını gavga-yi âlemin” Feragat köşesinin safâsını idrak edemeyenler, bu dünya kavgasının adını devlet koymuşlar diyerek, gerçek huzurun, saadetin bu dünyanın ardından koşmakta değil, ondan elini çekmekle mümkün olabileceğini dile getirmiştir.

Tefekkür şairi olan Nâbî, aynı zamanda toplumcu, ahlâkçıdır. Şiirlerinde şahsi duygularına ve gönül arzularına pek az yer vermiş; O, hislendirmeden ziyade öğreticiliği önclemiştir. Küçük olaylara ve günlük dedikodulara karışmayan, ancak toplumu ilgilendiren önemli olaylar karşısında ilgisiz kişilerden de değildir. Düşündüklerini çekinmeden söyleyen, çağının bozuk ahlâk ve gidişini makul öğütlerle düzeltmeye çalışan diğerkâm bir insandır aynı zamanda.

Gönül yarasına ilaç...

Toplumdaki aksaklıkları, yanlışlıklar şaire yakışır üslupla eleştiren Nâbî, istenmeyen davranışlar sergileyen insanlara da hiçbir zaman kötü gözle bakmaz. Şair; bu ahlâkı yozlaşan kitleye, hasta cemiyete, bir hekim gözüyle bakar, onları tedavi etmek ister. Yaptığı eleştiriler kırıcı, yıkıcı değil, yapıcıdır. Bunun için, günahkâr, hatalı, cahil insanları, hikmet ve nasihatle Allah'ın yoluna çağırır. Düşünmeye sevk eder. Cemiyetin saadeti için ferdi ahlâka çok önem verir. Bilhassa fitne ve fesada sebep olacak davranışlardan, kötülüklerden etrafını kurtarmaya çalışır. Bu anlayış içinde toplumun ve ferdin yarası üzerine bir hekim gibi eğilir, yaranın tedavisi için çözüm yolları önerir, reçeteler sunar. Bilir ki, ferdin düzelmesiyle birlikte cemiyet düzelecektir. Düşünen bir insan olarak kendi sorumluluğunu yerine getirmenin, kendine göre bir vebalden kurtulmanın huzuru içindedir. Çünkü kul olma bilincini idrak etmiş ve kendisine özel yetenekler bahşedilmiş her insanın yaralı ve acı çeken yüreklere merhem olabilecek manevi bir tedavi yöntemi vardır. Her insan bu görevi farklı şekilde yerine getirir. Nâbî de ince ve derin; ruhu saran ve sarsan sözleriyle bu anlamda kendine düşen görevi ifa etmiştir.

Peygamber sevdalısı şair

Nâbî'nin tam anlamıyla inançlarına bağlı bir Müslüman olarak yaşaması, mavera kaynaklı şiirler söylemesinde etkili olmuştur. Kâinatın her harfini bir kitap titizliği ile okumaya çalışarak, eserden müessire; yani yaratılıştan Yaratıcıya ulaşmanın yolunu bu şekilde bulmuştur.

Nâbî'nin Peygamber Efendimiz(s.a.v)'e büyük bir aşkla bağlı olduğu herkes tarafından bilinir. Bu sevgi, saygı ve bağlılığın delili olan ve insanlar arasında adeta efsaneleşmiş bir hatıra da anlatılır. Nâbî'yi halkımızın gönlünde daha da yücelten ve bazı çevrelerce bir “ermiş” gibi görülmesine sebep olan hatıra kısaca şöyledir: Hac farızasını yerine getirmek için çıktığı yolculukta, Medine-i Münevvere'ye yaklaştıklarında vakit gecedir. Nâbî 'nin gözlerine peygamber aşkının verdiği sevinçten dolayı uyku girmez. O, yüreğindeki heyecanla yola devam etmek için sabahı beklerken, devlet ricalinden biri uyumaktadır ve de ayaklarını Kibleye doğru uzatmıştır. Şair bu durumdan büyük bir üzüntü duyarak, o anda irticalen; “Sakin terk-i edebten kûy-i Mahbûb-i Hudâ'dır bu;/Nazargâh-i İlâhîdir Makam-ı Mustafâ'dır bu!” matlâlı gazel tarzındaki na'tı söyler.

Sabah ezanından önce müezzinlerin de bu şiiri okudukları duyulur. O anda irticalen söylenilen şiirin, biraz sonra bütün minarelerden duyulması başta Nâbî olmak üzere, durumdan haberdar olan herkesi şaşırtır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) müezzinlerin rüyasına girerek bu na't-ı şerifi okumalarını tavsiye ettiğini öğrenirler.

Bu anlatılan hikâyenin gerçek olup olmadığı bir yana, gerçek olan Nâbî 'nin peygamber aşkıyla yanan, onun izinde yürümeye çalışan samimi bir Mü'min olduğudur.

“Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz/ Biz neşâtında gâmında rüzgârın görmüşüz” bercestesi ile Yunus Emre'nin “Ne varlığa sevinirim/ Ne yokluğa yerinirim” mısralarını çağrıştıran şair, bu fânî âlemde samimi inancı, tefekkürü ile bir teslimiyet içinde yaşadı ve yüzyıllardan beridir gök kubbede yankılanan güzel bir seda bıraktı.